

Genişletilmiş Özet

Dumansız Kampüs Farkındalık Ölçeği: Geçerlik Güvenirlik Çalışması

Giriş

Sigara kullanımı birey, aile ve toplumun sağlığını koruma ve geliştirme hedefinde çok boyutlu zararları nedeniyle öncelikli ele alınması gereken bir halk sağlığı sorunudur. Tütün ürünleri önlenebilir ölüm nedenleri arasında ilk sırada yer almaktadır. Dünyada 15 yaş ve üzeri 942 milyon erkeğin ve 175 milyon kadının sigara kullandığı, Türkiye’de de 10,6 milyon erkek, 3,9 milyon kadın içici ile sigara kullanım sıklığının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Tütün ürünleri kullanımının yanı sıra ikinci, üçüncü el sigara dumanına maruziyet bireylerde ve toplumda sağlık sorunları ortaya çıkmaktadır. Halkın sağlığını korumak ve tedavi etmek önceliğiyle atılan adımlar içerisinde Dumansız Hava Sahası (DHS) Kampanyası ilk olarak 2008 yılında T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından “Ulusal Tütün Kontrol Programı ve Eylem Planı” çerçevesinde kamuoyuna sunuldu. Dumansız Hava Sahası uygulaması ile tütün ürünlerinin kullanılmasını, yapılan düzenlemelerle sınırlandırıldı, denetim faaliyetleri artırıldı, sigarayı bırakmak isteyen kişiler için pek çok destek mekanizmaları oluşturuldu. Dumansız hava sahası, dumansız kampüs gibi uygulamalara, tütünle mücadele ve bırakmak isteyenlerde destek mekanizmalarına rağmen Türkiye’de üniversite öğrencilerinin sigara içme sıklığı %20 ile %48 arasında değişiklik göstermekte, gençlerin sigara içme ya da başlama oranları üniversite yaşamına geçtiklerinde artış göstermektedir.

Üniversitelerde tütün kontrolüne yönelik bireysel, kurumsal ve toplumsal uygulamalar artmalı dumansız kampüs ilgili yasal ve yönetsel düzenlemeler yapılmalıdır. Düzenlemeler yapılırken uygulamaya uyum sağlamak ve sürdürülebilirliği açısından dumansız kampüse yönelik üniversite yerleşkelerinde eğitim alan ve çalışanların görüşlerinin alınması önemlidir.

Literatürde yükseköğretim kurumlarında dumansız kampüs hakkında bilgiyi ölçen bir materyal bulunmadığı belirlenmiştir. Çalışma motivasyonumuz literatüre bilgi düzeyi ölçme aracı sağlamaktır. Bu gereksinimlerden dolayı araştırmamızın amacı dumansız kampüs farkındalık ölçeğini geliştirmek ve geçerlik güvenilirliğini test etmektir.

Metot

Ölçeğin Taslağının Oluşturulması ve Uzman Görüşlerinin Alınması

Dumansız kampüs farkındalık ölçeği geliştirilirken literatür doğrultusunda 20 maddelik bir soru havuzu oluşturuldu. 5’li likert tipinde hazırlanan ölçek maddelerinin, ölçülmek istenen alanı temsil edip etmediğini, istenen dışında farklı anlatımlar içerip içermediğini saptamak amacıyla konu ile ilgili 9 öğretim üyesine (Tıp, Hemşirelik, Sosyal Hizmet Öğretim Üyeleri) uzman görüşü için sunuldu. Uzmanların ölçekteki her bir maddeyi, ölçme derecesi 1: Hiç katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Tamamen katılıyorum kullanarak, 1-5 arası puan üzerinden değerlendirmesi istendi. Uzman görüşleri sonrası kapsam geçerliği için Kendall’s analizi yapıldı. Uzmanların madde içeriği konusunda görüş birliğine vardıkları, ölçek maddelerinin ölçmek istenen alanı temsil ettiği belirlendi (Kendall’s $W = 2.554, p = ,004$).

Etik Onay

Çalışmaya başlamadan önce örneklemin toplanacağı üniversitenin kurum yönetiminden yazılı izin ve Etik Kurul İzni (Karar no: 0518) alındı. Araştırmaya katılan bireylere çalışma ile ilgili açıklamalar yapıldı onamları alındı ve gönüllülük ilkesi doğrultusunda formların doldurulması sağlandı.

Araştırma üniversitede öğrenim görmekte olan öğrenciler ve çalışanlar ile gerçekleştirildi. Planlanan ölçek madde sayısı 20’dir. Çalışmanın %80,181 güçle minimum 195 kişiye ulaşılması gerektiği belirlendi. Dumansız kampüs farkındalık ölçeği formu 224 kişiye uygulandı, 13 kişinin formu eksik ve hatalı doldurması sebebiyle araştırma toplam 211 kişiyle tamamlandı.

İstatistiksel Analizler

Çalışmada, elde edilen veri setinde açıklayıcı faktör analizi için SPSS 25 (IBM SPSS Corp.; Armonk, NY, USA) paket programı kullanılarak analiz edildi. Açıklayıcı faktör analizi ile elde edilen faktörlerin, varsayımsal ya da kuramsal faktör yapılarına uygunluğunu sınamak amacıyla da doğrulayıcı faktör analizi uygulandı. Ölçek geliştirme ve yapı geçerliliğini sınama sürecinden önce genellikle açıklayıcı faktör analizi uygulanır.

Doğrulayıcı faktör analizi ise açıklayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen yapıyı ya da kuramsal faktör yapısını doğrulamak için kullanılmaktadır. Açıklayıcı faktör analizinde veri matrisinden hareketle temel yapıyı tanımlayacak uygun faktör sayısı ortaya konulurken, doğrulayıcı faktör analizinde faktör sayısı önsel olarak bilinmektedir. Çalışmada doğrulayıcı faktör analizi için IBM SPSS Statistics for Windows version 25.0 (IBM SPSS Corp.; Armonk, NY, USA) and Amos (Version 24.0) paket programı kullanıldı. Sayısal değişkenler arasındaki ilişkiler Spearman korelasyon katsayısı ile değerlendirildi, $p < ,05$ düzeyi istatistik olarak anlamlı kabul edildi.

Bulgular ve Tartışma

Araştırmamızda üniversite öğrencilerinin ve çalışanlarının dumansız kampüs farkındalığı belirlenmeye çalışılmıştır. Dumansız kampüs hakkında bireylerin görüşlerini, farkındalıklarını belirlemek amacıyla oluşturulan soru havuzundaki maddelerin ölçeğin amacına uygun, ölçülmek istenen durumla ilgili olup olmadığı, ölçülmek istenen durumu kapsamlı bir şekilde yansıtıp yansıtmadığı uzman görüşüne göre değerlendirilmiştir. Uzman görüşleri doğrultusunda Kendall's uyuşum katsayısına ($W = 2,554$, $p = ,004$) göre ölçeğin kapsam geçerliliği yeterlidir.

Ölçeğin her bir sorusunun madde alt boyut toplam puan korelasyonunda DKFÖ tek boyutta, 11 sorunun anlamlı etkisi vardır. Yapılan analiz sonuçları ölçeğin geçerliliğini göstermektedir.

Dumansız kampüs farkındalık ölçeği (DKFÖ) ile katılımcıların öğrenci veya çalışan olması, cinsiyeti, yaşı, medeni durumu, okuduğu veya çalıştığı bölümü, sınıfı gibi demografik özellikleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki olmaması ($p > ,05$) ölçeğin her tür demografik yapıda benzer algı düzeyinde olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak dumansız kampüs farkındalık ölçeğinin; bireylerin kampüs alanlarında, dumansız kampüs uygulaması ve sigara kullanımı hakkında görüşlerini, farkındalıklarını ölçebilen geçerli, güvenilir olduğu belirlendi. DKFÖ 11 maddeli 5'li likert (Hiç katılmıyorum, Katılmıyorum, Kararsızım, Katılıyorum, Tamamen katılıyorum) tipte, tek boyutlu bir ölçektir. Ölçekten minimum 11, maksimum 55 puan alınmakta, alınan puan arttıkça bireylerin dumansız kampüs farkındalık düzeyi de artmaktadır. Kampüslerde ki ders ve iş yoğunluğunda bireylere daha kolay ve hızlı ulaşma açısından ölçeğin 11 maddelik kısa form tipinde olmasının işlevselliği artıracakı düşünülmektedir.

Ölçeğin kampüs yaşamında ki bireylerin konuyla ilgili görüşlerinin, farkındalıklarının belirlenmesini, artırılmasını ve kampüslerde birinci, ikinci, üçüncü el sigara dumanına maruziyetin azalmasını sağlayacağı öngörülmektedir. Ayrıca ölçeğin farklı dillere adaptasyonu ile dumansız kampüs uygulamasına geçen ve geçme aşamasında olan üniversitelerde çalışmaların yapılması, farklı değişkenlerle test edilmesi önerilmektedir.

Annex 1.

Smoke-Free Campus Awareness Scale (Dumansız Kampüs Farkındalık Ölçeği)

	Smoke-Free Campus Awareness Scale (English)	1	2—Disagree	3—Undecided	4—Agree	5—Strongly Agree
1	Smoke-free air zone should be implemented both indoors and outdoors	1	2	3	4	5
2	Smoke-free campus should be implemented in every university	1	2	3	4	5
3	Smoke-free air zone is an incentive to quit smoking	1	2	3	4	5
4	The number of smoke-free air zones should be increased	1	2	3	4	5
5	A smoke-free campus reduces passive smoking	1	2	3	4	5
6	I do not go out to smoke alone on campus between classes and work	1	2	3	4	5
7	In a smoke-free campus, there should be more non-smoking areas	1	2	3	4	5
8	Smoking in universities encourages individuals to smoke	1	2	3	4	5
9	Smoke-free campus implementation increases smoking cessation rates	1	2	3	4	5
10	It will be easy to adapt to a smoke-free campus	1	2	3	4	5
11	Training/events on smoke-free campus should be organized at the university	1			4	5